

*В.М. ГАНГАНОВ, доктор економічних наук
Міністерство аграрної політики та продовольства України
В.М. ЛИСЮК, доктор економічних наук
О.В. НІКІШИНА, кандидат економічних наук
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
НАН України (м. Одеса)*

Механізм розподілу доходів на зерновому ринку України

Посилення глобалізаційних викликів, розгортання світової продовольчої кризи, скорочення обсягів державної підтримки сільського господарства актуалізують питання підвищення дохідності стратегічних продовольчих ринків країни, зокрема зернового. Подолання непропорційності міжсекторного розподілу доходів, необґрунтованих різниць між внутрішніми, експортними та імпортованими цінами зернових культур, сировинної орієнтації українського агроекспорту зумовлює необхідність розробки й реалізації інноваційних регуляторних заходів щодо реформування діючого механізму розподілу доходів на зерновому ринку України відповідно до головних принципів національної зернової політики.

Питання, пов'язані з особливостями системи розподілу доходів на державному ринку зерна, та ціновими різницями, знайшли відображення в наукових працях А.І.Алтухова¹, В.Я.Амбросова², А.С. Лисецького³, П.Т. Саблука⁴ й інших учених. Водночас наукові роботи, присвячені аналізу впливу сучасних трансформацій розподільчого механізму на розвиток структуровувальних секторів внутрішнього зерно-

вого ринку з подальшим обґрунтуванням напрямів і форм його реформування з метою підвищення ефективності відтворювальних процесів ринку практично відсутні, що зумовило необхідність даного дослідження.

Мета статті – ідентифікація сучасних трансформацій механізму розподілу доходів на зерновому ринку України та їх наслідків – окреслила низку завдань:

аналіз міжсекторного балансу рентабельності діяльності ринкових суб'єктів, а також головних чинників, що впливають на показник рентабельності;

аналіз цінових співвідношень на ринку зернових культур;

обґрунтування головних напрямів реформування діючого розподільчого механізму відповідно до пріоритетів національної зернової політики.

В основу дослідження покладено методологію секторного аналізу інтегрованих товарних ринків⁵, відповідно до якої структуру державного ринку зерна можна представити як сукупність чотирьох взаємозв'язаних секторів відповідно стадіям утворення, подальшої трансформації та споживання якостей зернових, а саме: аграрного, переробного, інфраструктурного й споживчого (рис. 1). Особливості міжсекторного розподілу доходів на товарних ринках відображають фінансові міжсекторні баланси, зокрема баланси рентабельності діяльності суб'єктів господарювання. З огляду на відсутність офіцій-

¹ Алтухов А. И. Возможности расширенного воспроизводства в зерновом хозяйстве / А. И. Алтухов // Экономист. – 2004. – №5. – С. 82-90.

² Амбросов В. Экспорт зерновых и ценовые тенденции / В. Амбросов, В. Онегина // Экономика Украины. – 2005. – №1. – С. 76-78.

³ Лисецкий А. С. Аграрный сектор Украины: адаптивное саморазвитие и глобальные вызовы в региональном измерении / А.С. Лисецкий А., М. Соломко, И. Думич // Экономика Украины. – 2007. – №11. – С. 61-62.

⁴ Саблук П.Т. Аграрний сектор в умовах членства України у СОТ: здобутки і перспективи / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2011. – №3. – С. 4-6.

⁵ Лысюк В.М. Воспроизводственная функция товарных рынков / В.М.Лысюк. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2011. – С. 82-90.

них статистичних даних щодо рівня рентабельності суб'єктів переробного, інфраструктурного та споживчого секторів зернового ринку міжсекторний баланс рентабельності представлено на рисунку 1 в узагальненому вигляді. Для суб'єктів аграрного сектору наведено середній показник рентабельності за

2009-2011 роки згідно з даними Держслужби статистики України¹; для суб'єктів інших структуроутворювальних секторів представлено діапазон можливої варіації показника рентабельності на основі дослідження даних інформаційно-аналітичних видань.

Рис. 1. Секторна модель державного ринку зерна. Узагальнений міжсекторний баланс рентабельності діяльності його суб'єктів

Відповідно до обраної методології дослідження товарних ринків, рентабельність продукції повинна збільшуватися від аграрного до споживчого сектору в міру трансформації (додавання) певних споживчих якостей товару, які формуються під впливом попиту. Проведене дослідження механізму формування рентабельності зерна в розрізі складових секторів ринку дало змогу встановити інше явище, що не підпадає під теорію²:

$$P_A < P_P < P_I > P_C \quad (1)$$

$$P_A < P_P > P_C \quad (2)$$

$$P_A > P_C, \quad (3)$$

де P_A – рентабельність діяльності зерновиробників (аграрних підприємств);

P_P – рентабельність зернозберігаючих послуг (елеваторів);

P_I – рентабельність діяльності внутрішніх і зовнішніх зернотрейдерів;

P_C – рентабельність операційної діяльності борошномельно-круп'яних підприємств.

Відповідно до наведених нерівностей (1–3), найнижчу рентабельність має продукція з

найвищими споживчими властивостями, вироблена вітчизняними борошномельно-круп'яними підприємствами. Водночас найвищий рівень рентабельності створюється в інфраструктурному секторі ринку, поза межами виробничого процесу. Нині існуюча збутова система забезпечує перерозподіл основного доходу на користь зернотрейдерів, які є розпорядником 88,6 % культур, реалізованих сільськогосподарськими підприємствами (далі – СГП) за непрозорими «іншими каналами»³. За оцінкою А.І. Алтухова, частка зерно виробничих підприємств у ціні хліба становить не більше 20–25%⁴.

Оцінюючи рівні секторних показників рентабельності та правомірність їхніх міжсекторних співвідношень, слід враховувати їхню значну варіативність як у видовому, так і суб'єктному розрізі. Аналіз динаміки рентабельності зернових культур, вирощених СГП, показує досить значні коливання її рівня (табл. 1). За десятирічний період найнижча рентабельність зерна спостерігалася в 2005 та 2009 роках (відповідно 3,1 та 7,3%);

¹ Офіційний сайт Державної служби статистики України. Розділ «Сільське господарство». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

² Нікішина О.В. Сучасні трансформації відтворювальних процесів на внутрішньому ринку зерна / О.В.Нікішина // Економіка харчової промисловості. Наук. журнал ОНАХТ. – 2012. – №2 (14) – С. 9.

³ Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – С. 150.

⁴ Алтухов А. И. Возможности расширенного воспроизводства в зерновом хозяйстве / А. И. Алтухов // Экономист – 2004. – №5. – С. 86.

у ці ж роки загальна рентабельність продукції рослинництва була мінімальною (відповідно, 7,9 і 19,6%). Однак якщо у 1995 році за рівнем рентабельності зернові культури

поступалися лише насінню соняшнику, то в 2005-2006, 2009-2010 роках вони посіли останнє місце серед основних видів продуктів рослинництва.

1. Рентабельність деяких продуктів рослинництва у СГП, %*

Продукція рослинництва	Рік									
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Усього у тому числі:	98,3	55,5	30,8	7,9	11,3	32,7	19,6	16,9	26,7	32,3
зернові культури	275,1	85,6	64,8	3,1	7,4	28,7	16,4	7,3	13,9	26,1
насіння соняшнику	236,5	170,9	52,2	24,3	20,7	75,9	18,4	41,4	64,7	57,0
цукрові буряки	29,5	31,2	6,1	4,8	11,1	-11,1	7,1	37,0	16,7	36,5
овочі відкритого ґрунту	27,6	12,8	-1,7	16,1	14,8	14,1	11,1	19,1	23,5	9,9
картопля	27,2	34,3	14,0	17,8	56,2	24,7	7,9	12,9	62,1	17,7

* За даними: Офіційний сайт Державної служби статистики України. Розділ «Сільське господарство». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – С. 148.

У деякі роки (1995, 1996, 2000) рентабельність зернових культур була досить високою (відповідно 85,6; 64,6; 64,8%), однак процес розширеного відтворення у зерновиробництві так і не відбувся. На це існує кілька пояснень. З одного боку, в багатогалузевих підприємствах прибуток, одержаний від реалізації зерна, використовується для розвитку інших видів діяльності, зокрема тваринництва, а його частина, що залишилася, уможливило вести зерновиробництво не на розширеній, а на простій основі. Відповідно зерновий ринок виступає донором по відношенню до інших продовольчих ринків, реалізуючи таким чином специфічні донорську, системоутворювальну та моделювальну функції¹. З іншого боку, показник рентабельності зернових, наведений у формах статистичної звітності, є дещо завищеним, оскільки собівартість їх вирощування не включає низку важливих витратних статей.

Аналіз структури собівартості зернових культур показує, що в ній найбільшу питому вагу мають такі статті витрат, як міндобрива (16,08 % в 2010 р.), нафтопродукти (13,31 %), насіння і посадковий матеріал (12,13 %), заробітна плата та відрахування на соціальні заходи (11,7 %), орендна плата за землю (10,49 %)². Однак у структурі собівартості зерна відсутня така стаття, як додаткові ви-

трати сільгоспвиробників на відновлення родючості ґрунту, що призводить до втрати основного природного ресурсу аграрного сектору економіки країни – землі. Практика показує, що недотримання сівозмін, відсутність відновлювального процесу земельних ресурсів негативно відображаються на врожайності та якісних параметрах культур, а відтак, і дохідності зерновиробників³.

Загалом вектор зміни рентабельності зерна збігається з напрямом зміни ціни як головного чинника дохідності виробників. Для внутрішнього ринку зерна характерний нееластичний рівень попиту та пропозиції культур. Однак поодинокі випадки, коли коефіцієнт цінової еластичності пропозиції зерна перевищував 1, почастишали, сформувавши дворічні цикли (2004-2005, 2008-2009, 2011-2012 рр.). Початком циклу є збільшення валового збору зернових (на 106,67 % у 2004 р., 81,88% у 2008-му, 44,51% у 2011 р.), зумовлене сприятливою ціновою кон'юнктурою попередніх періодів (приріст цін становив 71,23% у 2003 р., 61,78 – у 2007-му, 40,29% у 2010 р.). Кінцем циклу є зворотний процес, тобто скорочення пропозиції зерна (на 9,06% у 2005 р. й 13,62% у 2009 р.) за несприятливої цінової кон'юнктури минулого року (темпа падіння цін – 15,32% у 2004 р. та 6,59% у 2008 р.)

¹ Нікішина О.В. Сучасні трансформації відтворювальних процесів на внутрішньому ринку зерна / О.В.Нікішина // Економіка харчової промисловості. Наук. журнал ОНАХТ. – 2012. – №2 (14) – С. 6.

² Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – С. 146.

³ Ганганов В.М. Формування зернового комплексу регіону: монографія / В.М. Ганганов. – Одеса: ІПРЕД НАН України, 2008. – С.55.

(табл. 2). Така закономірність показує посилення трансформаційного впливу цінових чинників на розвиток аграрного сектору ринку, проявом якого є нестабільність рівня пропозиції зернових, інформаційна непрозорість ринку, асиметричність інформації щодо цін, породжена більшими можливостями суб'єктів 2 та 3 секторів порівняно з суб'єктами 1 сектору відносно доступу до ринкової інформації. За таких умов зерновиробники як найменш інформовані суб'єкти ринку несуть додаткові втрати від невірно визначених обсягів посівних площ, реалізації продукції за цінами, нижчими ринкових, що знижує їхню дохідність і поглиблює міжсекторні протиріччя¹.

Дохідність суб'єктів переробного сектору залежить від рівня діючих тарифів на зернозберігаючі послуги й коливається залежно від форми власності елеватора. Проведений порівняльний аналіз тарифів на послуги по зберіганню зерна ДП «Куліндорівський КХП», який входить до складу Держкомрезерву, і ТОВ «Колосівський елеватор», що є власністю СП «Нібулон», показує, що приватне підприємство має вищі тарифи. Так, вартість місячного зберігання 1 т зерна у ДП «Куліндорівський КХП» становить близько 110 грн, у ТОВ «Колосівський елеватор» – близько 210 грн; відповідно рентабельність діяльності державного підприємства дорівнює всього 0,5%, приватного – понад 10%.

2. Аналіз чинників і динаміки змін рентабельності зернових культур*

Показник	Рік										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1. Валовий збір зерна, млн т	39,71	38,80	20,23	41,81	38,02	34,26	29,30	53,29	46,03	39,27	56,75
2. Зміна валового збору зернових, %	62,35	-2,29	-47,86	106,67	-9,06	-9,89	-14,49	81,88	-13,62	-14,69	44,51
3. Середня ціна реалізації зерна, грн/т	381,3	312,5	535,1	453,1	417,8	515,2	833,5	778,6	799,0	1120,9	1374,2
4. Зміна середньої ціни реалізації зерна, %	-14,08	-18,04	71,23	-15,32	-7,79	23,31	61,78	-6,59	2,62	40,29	22,60
5. Модуль коефіцієнта еластичності пропозиції зерна (2/4)	4,43	0,13	0,67	6,96	1,16	0,42	0,23	12,43	5,20	0,36	1,97
6. Рентабельність зерна, %	43,30	19,30	15,80	20,10	3,10	7,40	28,70	16,40	7,30	13,9	26,1
7. Зміна рентабельності зерна, %	-21,5	-24,0	-3,5	4,3	-17,0	4,3	21,3	-12,3	-9,1	6,6	12,2

* Розраховано за даними: Офіційний сайт Державної служби статистики України. Розділ «Сільське господарство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – С. 148, 158.

Рентабельність суб'єктів інфраструктурного сектору коливається від нижньої межі (20 %) для внутрішніх трейдерів до верхньої межі (30 %) для зерноекспортерів. Дохідність останніх залежить від видової структури експортних продаж, зовнішнього попиту та рівня світових цін на зернові культури. Загалом рентабельність діяльності трейдерів є найвищою серед суб'єктів державного ринку зерна, що пояснюється високими інформаційними, фінансовими й ціновими можливостями посередників, які як розпорядники 88,6 % культур, реалізованих СГП, наділені ринковою владою та здатністю цінового тиску на виробників зерна і перероб-

ні підприємства. Рентабельність останніх є найнижчою й варіює від 0,5 до 7,0 %, що відображає побудований міжсекторний баланс рентабельності (рис. 1).

Аналіз основних чинників дохідності підприємств споживчого сектору зернового ринку вказує на певну залежність показника рентабельності від структури продукції, що виробляється, диверсифікації асортиментного портфеля. Так, у ДП «Куліндорівський КХП», яке випускає борошно та комбікорми, у 2010 році рентабельність продукції становила 0,56%, водночас у ДП «Керченський КХП», яке спеціалізується на виробництві борошно-мел'но-круп'яної, комбікормової та макарон-

¹ Нікішина О.В. Баланс інтересів: критерій раціональності економічних відносин (на прикладі державного ринку зерна) / О.В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. – 2010. – №4. – С. 46.

ної продукції, показник її рентабельності де-що вищий і досягає 4,2%. У ВАТ «Одеський коровай», яке разом із соціально значимими випускає елітні сорти хліба й борошняні кондитерські вироби, рентабельність продукції (7,18 %) перевищує її показник для КП «Южненська паляниця» (0,3%) та ТОВ «Тростянецьхліб» (1,46 %), у структурі виробництва яких переважають масові сорти хліба з фіксованим рівнем рентабельності¹.

Слід зазначити, що існуючий рівень дохідності ресурсотворювального сектору вторинної переробки зерна, в якому створюються нові продукти із новими споживчими властивостями, неспроможний забезпечити відтворювальний процес на розширеній основі, що призводить до поступового занепаду зернопереробного комплексу держави, скорочення виробництва екологічно чистих українських зернових продуктів, зростання імпорту неякісних хлібопродуктів і, як наслідок, фінансування переробної промисловості країн-імпортерів. За статистичними даними², імпорт готових зернових продуктів у 2011 році порівняно з 2007 роком зріс в 1,5 раза (з 110 до 165 млн дол. США відповідно), незважаючи на наявність у країні потужних невикористаних природно-ресурсних, виробничих і трудових потенціалів для ефективного виробництва різних видів готових зернових продуктів для задоволення як внутрішнього, так і зовнішнього попиту населення та підприємств.

Непропорційність міжсекторного розподілу доходів на внутрішньому ринку зернових культур наочно відображає динаміка цінових співвідношень (табл. 3), які ідентифікуються наступною ціною нерівністю:

$$\text{Ц СГП} < \text{Ц ЕКСП} < \text{Ц СВ} < \text{Ц ІМП}, \quad (4)$$

де Ц СГП – внутрішня ціна сільськогосподарських підприємств;

Ц ЕКСП – експортна ціна українського зерна;

Ц СВ – світова ціна зернових культур.

Ц ІМП – ціна зерна, імпортованого до України.

Перша складова цінової нерівності (4) відображає втрати СГП від реалізації зерна за заниженими цінами, які не забезпечують процес розширеного відтворення зерновиробництва на інноваційній основі. За 2009-2011 роки експортна ціна 1 т українського зерна перевищувала внутрішню ціну в середньому на 27,57 %, при цьому найбільший ціновий розрив спостерігався у роки максимальних валових зборів культур – 2008 і 2009-й (відповідно 50,33 і 32,55 %) (табл.3). Головною причиною такої значної цінової різниці є завищена сума експортної надбавки. Так, у Німеччині величина торгової надбавки зерноекспортерів не перевищує 5%, тоді як в Україні вона не є нижчою 20 %, що наочно відображає міжсекторний баланс рентабельності (див. рис. 1).

3. Динаміка співвідношень внутрішніх, експортних і світових цін зерна*

Показник	Рік								Середній показник за 2009-2011 рр.
	2001	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
1. Валовий збір, млн т	39,71	38,02	34,26	29,3	56,67	46,03	39,27	56,75	47,35
2. Внутрішня ціна реалізації, дол./т	70,98	81,53	102,02	165,05	147,82	102,55	140,11	183,63	142,10
3. Експорт, млн т	5,60	12,65	11,17	4,49	16,67	26,16	13,91	14,15	18,07
у % до валового збору	14,09	33,27	32,60	15,32	29,41	56,83	35,43	24,93	38,16
4. Експортна ціна, дол./т	86,47	109,41	121,24	206,16	222,22	135,93	177,31	230,60	181,28
у % до внутрішньої ціни	121,83	134,20	118,84	124,91	150,33	132,55	126,55	125,58	127,57
5. Імпорт, млн т	0,439	0,226	0,235	0,343	0,222	0,136	0,109	0,155	0,133
6. Імпортна ціна, дол./т	113,90	256,64	251,06	253,64	662,16	727,94	1339,45	1419,35	1162,25
у % до експортної ціни	131,71	234,57	207,08	123,03	297,97	535,52	755,43	615,51	641,14
7. Світова ціна, дол./т	103,08	134,00	138,00	251,00	240,00	185,00	204,00	250,70	213,23
у % до внутрішньої ціни	145,22	164,36	135,27	152,08	162,36	180,40	145,60	136,52	150,06
у % до експортної ціни	119,20	122,48	113,82	121,75	108,00	136,10	115,05	108,72	117,62

* Розраховано за даними: Офіційний сайт Державної служби статистики України. Розділ «Сільське господарство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.ukrstat.gov.ua/>; Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – С. 158.

¹ Офіційний сайт ДП «Куліндорівський КХП» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.bogumyla.odessa.ua/pages/prices.html>.

² Офіційний сайт Державної служби статистики України. Розділ «Сільське господарство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

На думку П.Т. Саблука, Україна значно відстає в практичній організації експортно-імпоротної діяльності, внаслідок чого експортний ринок зернових захоплений іноземними ТНК, які диктують свої умови при закупівлі зерна на внутрішньому ринку. Тому кожен рік експортне зерно дешевше середньосвітової ціни. Загалом первинні виробники аграрної продукції одержують лише 30-40% виручки від кінцевої (роздрібно) ціни за вироблену ними продукцію, тоді як у країнах із розвиненим сільським господарством на їхню частку припадає 50-70% і більше. Аналіз цін реалізації експортоорієнтованих видів продукції показує, що на етапі експорту формується до 70 % загальних прибутків від продажу сільськогосподарської продукції на світовому ринку, а витратна частина цієї ланки у більшості видів продукції не перевищує 20%¹. Проведені авторами розрахунки показують, що в середньому за 2009-2011 роки світова ціна перевищувала експортну на 17,62 %; за період, що аналізується, максимальна цінова різниця спостерігалася у 2009 році – 36,1%, або 49,07 дол./т (див. табл. 3).

Друга складова цінової нерівності (4) відображає втрати держави від незбалансованої зовнішньоекономічної політики. Наведені в таблиці 3 дані доводять, що в цінових співвідношеннях експорту й імпорту зернових культур домінує стійка тенденція: ціна імпорту зерна є значно вищою ціни його експорту. Якщо у 2006-2008 роках імпортна ціна перевищувала експортну в 2,1 раза, то в наступний трирічний період 2009-2011 років цінова різниця зросла втричі й становила 6,4 раза. У 2010 році в Україну було імпортовано 0,109 млн т зернових культур на суму 146 млн дол. США, у 2011 році – відповідно 0,155 млн т загальною вартістю 220 млн дол. США². Такі глибокі цінові різниці свідчать про неконтрольованість цін та якісних параметрів експортно-імпортних зернопотоків,

втрати держави від незбалансованої зовнішньоекономічної політики.

Дослідження, проведені А.С. Лисецьким, підтверджують постійне існування значних цінових різниць на зерновому ринку України. Згідно з його розрахунками, коефіцієнт дискримінаційності цін (відношення цін імпорту до експорту) у 2005 році дорівнював: для жита – 7, для ячменю – більше 4, для кукурудзи на зерно – 3. Відповідно експортна рента на користь країн світу не відповідає національним інтересам України, й саме тут необхідні державне втручання та регулювання³.

Таким чином, значні необґрунтовані цінові різниці на ринку зернових культур, ідентифіковані в ході дослідження ціновою нерівністю (4), негативно відображаються на діяльності, передусім, зерновиробників, посилюючи фінансову нестабільність і ризикованість зернового господарства та держави, збільшуючи її витрати на підтримку ресурсотворювальних першого та четвертого секторів ринку. Водночас для внутрішніх і зовнішніх зернотрейдерів існуючі цінові різниці й коливання на державному ринку зерна є джерелом додаткових доходів.

Загалом необ'єктивність і непропорційність міжсекторного розподілу доходів на внутрішньому зерновому ринку позбавляє суб'єктів аграрного та споживчого секторів необхідних для розширеного відтворення коштів, генеруючи низку прямих і непрямих втрат держави, зокрема: на підтримку доходів аграріїв, від скорочення податкових надходжень зернопереробних підприємств, від зростання соціальних виплат, від експорту продовольчого зерна за цінами фуражного тощо. Подолання від'ємного значення рентабельності зернового ринку зумовлює об'єктивну необхідність реформування діючого механізму розподілу доходів відповідно до ключових пріоритетів національної зернової політики⁴ (рис. 2).

¹ Саблук П.Т. Аграрний сектор в умовах членства України у СОТ: здобутки і перспективи / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2011. – №3. – С. 5.

² Офіційний сайт Державної служби статистики України. Розділ «Сільське господарство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

³ Лисецький А. С. Аграрний сектор України: адаптивне саморозвиття і глобальні виклики в регіональному вимірі / А. С. Лисецький, А.М. Соломко, І. Думич // Економіка України. – 2007. – №11 – С. 62.

⁴ Нікішина О.В. Сучасні трансформації відтворювальних процесів на внутрішньому ринку зерна / О.В.Нікішина // Економіка харчової промисловості. Наук. журнал ОНАХТ. – 2012. – №2 (14) – С. 10.

⁵ Там само.

Рис. 2. Основні пріоритети національної зернової політики

Враховуючи одержані в ході дослідження результати аналізу міжсекторного балансу рентабельності та динаміки цінових співвідношень, вектори впливу сучасних деформацій розподільчого механізму на розвиток складових секторів зернового ринку, ідентифіковані ключові пріоритети національної зернової політики, головні напрями реформування діючого механізму розподілу доходів на державному ринку зернових культур представимо в таблиці 4.

Досягнення рівноваги міжсекторних фінансових балансів зернового ринку передбачає відповідність фінансових потоків створеній різносекторними суб'єктами доданої вартості товару¹. Завдання об'єктивізації міжсекторного розподілу доходів доцільно розв'язувати в площині ефективного функціонування організованих збутових мереж (оптових ринків сільськогосподарської продукції, аграрних бірж, державних закупівель), які забезпечать скорочення обсягів зернопотоків через непрозорі «інші канали» та послаблення подвійного цінового тиску трейдерів на суб'єктів аграрного і споживчого секторів зернового ринку. Водночас реалізація механізмів стимулювання експорту продуктів зернопереробки,

зокрема борошна, дасть змогу підвищити дохідність українських борошномельних підприємств, завантажити їхні потужності (рівень використання яких нині становить близько 30%) та активізувати інвестиційно-інноваційні процеси у споживчому секторі.

Подолання необґрунтованих цінових різниць на внутрішньому зерновому ринку зумовлює необхідність скорочення обсягів реалізації культур СГП у періоди мінімальних цін і збільшення зернопотоку між аграрним та переробним секторами шляхом створення незалежних регіональних лабораторій контролю якості агропродукції, посилення державного контролю за тарифною політикою елеваторів. Скороченню втрат держави від незбалансованих експортно-імпортних операцій сприятиме ефективне функціонування системи державного моніторингу й контролю за обсягами, якісними параметрами та ціновими співвідношеннями експортно-імпортних зернопотоків, оцінки впливу їх руху на рівень національної продовольчої безпеки.

Таким чином, у ході проведеного дослідження було визначено головні деформації механізму розподілу доходів на зерновому ринку України: непропорційність міжсекто-

¹ Лысюк В.М. Воспроизводственная функция товарных рынков / В.М.Лысюк. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2011. – С. 148.

рного розподілу доходів, значні цінові різниці між внутрішніми, експортними, імпортованими та світовими цінами зернових культур. Загальна дія ідентифікованих деформацій генерує кількісне та якісне скорочення відтворювального циклу ринку, дефіцит інвестицій у ресурсоутворювальних секторах, зростання прямих та непрямих державних втрат і, як наслідок, від'ємне значення рентабельності одного із стратегічних ринків країни. Подолання негативних проявів сучасних трансформацій зумовлює необхідність реформування діючого розподільчого

механізму відповідно до ключових пріоритетів національної зернової політики. Запропоновані напрями реформування механізму розподілу доходів внутрішнього ринку зерна орієнтовані на підвищення доходності й інвестиційної активності аграрного і споживчого секторів, подолання цінової монополії трейдерів, розвиток прозорих збутових систем, зростання доходів держави від експорту зерна та продуктів його переробки, формування внутрішніх ринків хлібопродуктів із повним відтворювальним циклом.

4. Головні напрями реформування механізму розподілу доходів на зерновому ринку України

Сучасні деформації	Вплив на розвиток секторів ринку	Напрями реформування
1. Непропорційність міжсекторного розподілу доходів	Переважаючі інвестиції в розвиток інфраструктурного сектору Недостатність інвестицій в аграрний та переробний сектор для їх розширеного відтворення Зростання витрат держави на підтримку ресурсоутворювальних секторів (аграрного і вторинної переробки зерна)	Урізноманітнення каналів реалізації зернових, створення організованих збутових систем Підвищення ефективності механізму державних закупівель Стимулювання експорту готових продуктів зернопереробки
2. Значні цінові різниці між внутрішніми, експортними, імпортованими та світовими цінами зернових культур	Зменшення рентабельності суб'єктів аграрного сектору ринку Присвоєння іноземними ТНК не тільки експортної, а й природної ренти Втрати держави від незбалансованих експортно-імпорتنих операцій (експорту екологічно чистого українського зерна за цінами, нижчими світових; імпорту культур за необ'єктивно завищеними цінами, що перевищують як експортні, так і світові ціни зернових культур)	Створення незалежних регіональних лабораторій контролю якості агропродукції Державний контроль за тарифною політикою елеваторів Реалізація політики імпортозаміщення Посилення державного контролю за обсягами, якістю та ціновими співвідношеннями експорту/імпорту культур

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні аналізу природи й трансформацій розподільчого механізму як у секторному, так і міжсекторному розрізі шляхом побудови нових фінансових міжсе-

кторних балансів (зокрема, інвестицій та цін) й обґрунтуванні за результатами їх аналізу інноваційних регуляторних методів, спрямованих на оптимізацію механізму розподілу доходів на зерновому ринку України.

Досліджено сучасні трансформації механізму розподілу доходів та вектори їх впливу на розвиток складових секторів державного ринку зернових культур. Обґрунтовано головні напрями реформування розподільчого механізму відповідно до пріоритетів національної зернової політики.

Исследованы современные трансформации механизма распределения доходов и векторы их влияния на развитие составляющих секторов государственного рынка зерновых культур. Обоснованы главные направления реформирования распределительного механизма в соответствии с приоритетами национальной зерновой политики.

Modern transformations of mechanism of allocation of profits and vectors of their influence on development of sectors of the grain market are studied. Main directions of reformation of distributive mechanism are substantiated in accordance with priorities of national grain policy.

*